

Preszów, 29.10.2019 r.

*Dr.h.c. prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.
Uniwersytet Preszowski w Preszowie
Wydział Teologii Greckokatolickiej
Katedra Filozofii i Religioznawstwa*

Ocena rozprawy doktorskiej mgr. Michała Płóciennika

pt.

ANTROPOLOGICZNO-METAFIZYCZNE KONTEKSTY WSPÓCZESNEJ FILOZOFII WYCHOWANIA

Ad. Aktualność problematyki

Recenzowanie tekstu akademickiego poświęconego filozofii, a dokładniej filozofii wychowania, wymaga zakotwiczenia oceny w sytuacji, która dynamicznie się zmienia. Nasza współczesna kondycja określona jest świadomością, że jesteśmy częścią zglobalizowanego świata, wypełnionego bezmiarem informacji, bodźców i wyzwań, które nieustannie otaczają człowieka.

Człowiek zainteresowany wszystkim, co nowe, co jest poza nim, nie ma czasu na siebie, zapomina o swoim istnieniu, nie ma chęci ani czasu zadawać sobie pytań o to, co stanowi sens jego życia, ani zastanowić się nad sobą czy poświęcić choćby chwilę na spokojne rozważania. Z zewnątrz czerpie sensory, które podsuwają mu celebryci, politycy, przywódcy czy zawodowe obowiązki oraz koncentruje się na chwilowych przyjemnościach. Towarzyszą temu takie zjawiska, jak konsumpcjonizm, destrukcja, przemoc i utrata tożsamości. Nic nie stanowi tabu i wszystko jest dozwolone.

Obecne przemiany w postrzeganiu celu wychowania są wyraźnie widoczne w reformach szkolnych. Wychowaniem nie rządzą już wartości ponadczasowe, ale społeczne potrzeby globalizującej się gospodarki, w której osobisty związek między aktorami nie jest nawet konieczny – upowszechnia się uczenie na odległość. Odejście edukacji od ponadczasowych ideałów na rzecz celów praktyki społecznej lub doczesnej egzystencji jednostki również stwarza zagrożenie nadużycia edukacji jako takiej – nie tylko przez politykę państwa, ideologię lub ekonomię, ale także przez podmioty inne niż ludzie. Współczesne środki nauczania znacznie dehumanizują edukację, a osobowość człowieka deprecjonują. Takie zagrożenie niesie np. wpływ Internetu, mediów, stawianie technologii ponad człowiekiem w różnych obszarach polityki państwa, w tym i w dziedzinie badań i edukacji – bywa nawet i tak, że technologia staje się celem, a nie środkiem do celu.

Światowe procesy globalizacji, które koncentrują bogactwo w coraz mniejszej liczbie rąk, umożliwiły wzrost kapitału finansowego i przekształciły idee równości i demokracji w ciągłe dążenie do osiągnięcia niższych kosztów i wyższych zysków. Dążenie do maksymalizacji zysków zamienia ideę dużych organizacji i firm w świat zmiennych i tymczasowych powiązań, w którym zawiera się krótkoterminowe umowy z firmami usługowymi, gdyż ich wynajęcie w dowolnym zakątku świata jest tańsze niż wykonywanie tych usług przez samą organizację.

Wszystko to powoduje rozkład klasy średniej. Formułują się teorie, zgodnie z którymi firma powinna składać się z szeregu niezależnych i suwerennych jednostek, gdzie każdy zarządza sobą, prowadzi działalność gospodarczą mniej lub bardziej niezależnie, posiada własny kapitał edukacyjny, który nieustannie stara się wzmacniać, jest odpowiedzialny za swój sukces lub porażkę i nawet trudności, których sam nie spowodował. Filozoficzna idea indywidualnej twórczej samorealizacji człowieka według ludzkich wartości sprowadzona zostaje do ideologii indywidualizacji na potrzeby rynku do tego stopnia, że powstają teorie transhumanizmu i posthumanizmu. Paradoksalnie w społeczeństwie określanym jako społeczeństwo wiedzy preferowane są umiejętności praktyczne i pragmatyczne, zgodne z wymogami rynku pracy, w miejsce uprzednio akcentowanej wiedzy o uniwersalnym charakterze.

W tym kontekście pozostaje jednak prawdą, że osoba ludzka może w pełni się rozwijać jedynie poprzez doświadczanie relacji interpersonalnych w różnych formach, gdzie decydującą rolę odgrywa

refleksja filozoficzno-antropologiczna. Rzeczywistość edukacyjna nie jest określona jedynie przez naukę empiryczną i – pomimo tezy o końcu metafizyki – pozostaje aktualne ludzkie pragnienie metafizyczne, którego nie możemy zignorować w filozofii edukacji. Zwłaszcza w naukach pedagogicznych, gdzie znaczna część wiedzy naukowej ma charakter normatywny i zależy od ogólnego filozoficznego stanowiska wybranego przez pedagoga, należy zastanowić się nad filozoficznym pytaniem o sens życia ludzkiego w świecie, relacje jednostki i społeczeństwa. Możemy stwierdzić, że temat pracy doktorskiej *Antropologiczno-metafizyczne konteksty współczesnej filozofii wychowania* jest bardzo aktualny.

Ad. osiągnięcie zamierzonego celu

Rozprawa składająca się ze zbioru sześciu artykułów, opiera się na prezentacji, kategoryzacji i porównaniu konstytutywnych elementów filozoficznej refleksji nad edukacją w celu uchwycenia jej holistycznego obrazu i z zamiarem odwołania się do zmiany myślenia, nawrócenia, metanoi. Autor nieustannie poszukuje spójnych i niespójnych elementów myślenia o wychowaniu i ujmuje wyniki swoich badań filozoficznych w uprzednio niepublikowanym tekście zatytułowanym *U źródeł współczesnej filozofii wychowania, a więc o konieczności nawrotu do źródłowych doświadczeń-pytań antropologiczno-metafizycznych*. Można stwierdzić, że przedłożona praca dyplomowa osiągnęła wyznaczony cel.

Ad. wybrane metody opracowania i nowe odkrycia

Podstawą dysertacji doktorskiej pt. *Antropologiczno-metafizyczne konteksty współczesnej filozofii wychowania* są następujące artykuły autorstwa mgr. Michała Płóciennika:

1. *Metanoia ku życiu w „wymiarze głębi”. Ugruntowanie pedagogiki jako paideiahodii wobec wyzwań współczesności,*
2. *Między „logosem bycia” a „byciem logosu”. Ku źródłowej problematyce wychowawczej w warunkach współczesności,*
3. *Czy można nauczyć się być?(Za-)istnienie jako fundamentalna sytuacja graniczna człowieka i jej odpowiedzialnościowe (więcej niż pedagogiczne) implikacje,*

4. „Więcej” niż pedagogika... W kierunku konwersyjnego ujaśnienia źródłowego charakteru filozofii wychowania,
5. Doświadczenie skończoności jako uniwersalny topos wydarzania się w człowieku tego, co filozoficzno-religijno-pedagogiczne,
6. Niefilozoficzna pedagogika vs. niepedagogiczna filozofia? O (nie tylko współczesnej) potrzebie metanoi ku źródłowej filozofii wychowania.

Przedłożone teksty zostały już opublikowane indywidualnie i stanowią wynik szerszych badań nad wybraną problematyką. Zarówno zakres, jak i treść spełniają wymagania stawiane rozprawom doktorskim.

Metody zastosowane w pracy odzwierciedlają podstawowe założenia metodologiczne filozofii, a mianowicie, że metoda jest określana przez przedmiot badania. Tematem recenzowanej rozprawy jest fenomen edukacji w jej holistycznym wymiarze, który słusznie postrzegany jest jako fundament kultury i cywilizacji. Jednocześnie odzwierciedlona została specyficzna forma zmienności postoptymistycznej terażniejszości, która znacząco wpływa na wychowanie i ustalanie jego celów szczegółowych, ale przede wszystkim oddziałuje na ustalenie celu głównego. Poszczególne koncepcje filozoficzne reprezentowane w pracy poprzez badanie dzieł reprezentatywnych autorów zostały przeanalizowane i opracowane pod kątem różnych aspektów.

Wybrane podejścia metodologiczne odzwierciedlają złożoność i segmentację przeprowadzonych badań: ukazują ideologiczne i historyczno-społeczne korzenie poszczególnych teorii, a także zamiar ponownego rozważenia ich w świetle innych aktualnych poglądów hermeneutycznych. Autor rozprawy nieustannie przywołuje główny cel badań, jakim jest udowodnienie konieczności szerszej akceptacji kontekstów antropologicznych i metafizycznych oraz jedności istnienia i kontemplacji w uzupełniających się relacjach filozofii i pedagogiki w kontekście postaw redukcjonizmu i nihilizmu.

W pracy wykorzystano kilka metod, które tworzą efekt ogólnej zbieżności celów.

Metoda porównania historycznego i analizy historycznej. Historyczny wymiar zjawiska edukacji jest niezaprzeczalny i miał duże znaczenie w szczególnym kontekście historycznym myśli zachodniej, zwłaszcza w XIX i XX wieku. Michał Płóciennik postrzega wymiar czasowości i historii nie tylko jako podstawowy element konstytutywny interpretacji

dzieł poszczególnych autorów, ale także jako wyzwanie uzyskania dystansu historyczno-krytycznego względem prezentowanych autorów.

Metoda analityczno-syntetyczna. Celem pracy doktorskiej jest nie tylko przedstawienie analizy historycznej pod kątem rozwoju jednego zjawiska filozoficznego, choć stanowi ono punkt wyjścia, ale próba osiągnięcia syntetycznego stanowiska na podstawie przeprowadzonych badań. W kontekście obecnego myślenia filozoficznego autor stara się przyjmować krytyczną i konstruktywną perspektywę, nie rezygnując jednak ze wsparcia psychologii.

Metoda dialogiczna opiera się na zróżnicowaniu pojęciowym przedstawionych filozoficznych koncepcji edukacji, a także na przyjmowaniu przez autora własnej postawy teoretycznej. W rozprawie koncepcje te zostały wprowadzone do wzajemnego dialogu i konfrontacji w celu stworzenia własnego syntetycznego poglądu. Autor pozytywnie ocenia różnice wynikające z wielości kontekstów kulturowych, rozumianych jako przestrzeń wzajemnej inspiracji i interpretacji w sensie Gadamera, czyli jako sposób na znalezienie łączności w wielości historycznej. Widoczny jest wysiłek autora w dążeniu do uniknięcia jakiegokolwiek interpretacyjnej radykalności.

Metoda analityczna służy do ponownej oceny wcześniej określonych poziomów myślenia, z których dobierane są elementy konstrukcyjne i połączenia, mogące stopniowo przyczyniać się do budowy nowo utworzonego poziomu myślenia. Takie podejście jest dostrzegalne w pracy i prowadzi do nowych syntez w duchu dialektycznym. Doktorant nie odrzuca punktów widzenia poszczególnych autorów, ale starannie wybiera spośród nich elementy potencjalnie przydatne dla alternatywnych opinii.

Metoda interdyscyplinarnej konwergencji. Chociaż podstawowa naukowa istota pracy jest wierna filozofii, w szczególności filozofii edukacji, na której się opiera i do której powraca, biorąc pod uwagę szeroki zakres przedmiotu (antropologia i metafizyka w edukacji w kontekście napięć pomiędzy światopoglądem a podejściem naukowym w filozofii), Michał Płóciennik korzysta także z prac autorów dyscyplin granicznych (teologii, socjologii, psychologii i pedagogiki). Kilku wspomnianych autorów sytuuje się na pograniczu filozofii i innych nauk społecznych. Dzięki interdyscyplinarnemu podejściu do tematu autor osiągnął w swoich badaniach efekt konwergencji.

Pan mgr Michał Płóciennik opracował temat rozprawy w tekstach o objętości 120 stron, pomieszczonych w sześciu artykułach, które zostały już opublikowane i częściowo zrecenzowane. Ich formalna prezentacja

stoi na wysokim poziomie i spełnia wymogi stawiane określonym czasopismom naukowym i zbiorom naukowym.

Autor słusznie zdecydował się stworzyć dodatkowy tekst podsumowujący, w którym skoncentrował się i klarownie przedstawił główną ideę i treść swojej pracy badawczej. W przedłożonym tekście autor informuje o wyznaczonym celu pracy, a także wskazuje na znaczenie zagadnienia dla badania zjawiska edukacji w szybko zmieniających się warunkach społecznych. Poszczególne elementy rozprawy mają swoją logiczną ciągłość i zostały ułożone w ideowo uporządkowaną strukturę.

Przedłożona dysertacja jako zestaw artykułów dowodzi, że autor rzetelnie przetworzył bogatą liczbę tekstów źródłowych i interpretacyjnych, a także wykazał się odpowiednią orientacją w problematyce. Cytaty z tekstów naukowych są odpowiednio uzupełniane autorskimi przemyśleniami i komentarzami, autor wyciąga własne wnioski analityczno-syntetyczne.

Prezentowana rozprawa ukazuje zdolność Doktoranta do samodzielnej i twórczej pracy, dowodząc, że zna on metody badań naukowych w filozofii. Naukowy charakter pracy jest wzmacniany przez komparację z autorami, którzy w swojej pracy filozoficznej zasadniczo odzwierciedlili kwestię edukacji.

Oryginalność rozprawy opiera się na twórczym filozoficznym odzwierciedleniu fenomenu edukacji i jej związków z dziedzinami pokrewnymi, a także na zauważeniu potrzeby metanoi źródeł filozofii wychowania. Takie podejście przyjmuje się w czasach, gdy na porządku dziennym jest pomieszanie humanizmu z indywidualizmem, autorytetu z autorytaryzmem, kiedy wzniosłe cele edukacyjne są zastępowane przez utylitaryzm, a relacje edukacyjne są mylone z partnerstwem.

Ad. notatki i pytania

Zadaniem recenzenta jest również wskazanie alternatywnych sposobów podejścia do tematu. Z pewnością odpowiednim dopełnieniem obszernej pracy mgr. Michała Płóciennika byłoby uwzględnienie także prac takich autorów, jak Werner Jaeger (*Paideia*), Eugen Fink, Wolfgang Brezinka, Jacek Woroniecki (*Katolicka etyka wychowawcza*), Ján Amos Comenius (szczególnie w tym miejscu, gdy autor odnosi się do prac Jana Patočki).

„Konteksty antropologiczno-metafizyczne”, którymi zajmuje się autor, mogłyby nawet zostać wysunięte na pierwszy plan, dzięki refleksji na temat koncepcji filozoficznego działania E. Finka, który pyta, jak interpretować edukację z antropologicznego punktu widzenia – lub, idąc za Platonem, jak wyjść z oglądu cieni, ponieważ jeśli nie możemy w pełni zdefiniować osoby, jeśli nie możemy udzielić wyczerpującej odpowiedzi na pytanie, kim jest człowiek, to nie możemy powiedzieć, czym jest edukacja i jaki jest jej cel. Fink twierdzi, że musimy podążać w przeciwnym kierunku, tzn. konieczne jest wydobywanie esencji człowieka z edukacji, w której stale się on znajduje i jako taka może być ona rozumiana jedynie przez pryzmat wychowywanego i wychowującego – *homo educans* i *homo educandus*. Uważa, że edukacja przez cały czas zawierała w sobie ludzkie pragnienie i wysiłek, aby zrozumieć znaczenie ludzkiej egzystencji na świecie. Według niego człowiek jest komplementarny – z jednej strony istnieje bezpośrednio, ale z drugiej strony przekracza swoją niekompletność i zmierza ku absolutowi. Na tej podstawie formułuje znane antynomie wychowania, których aktualność wzmacniana jest rosnącym rozwojem naukowo-technicznej mentalności. Fink stara się swoim myśleniem wyrwać człowieka z codziennego zanurzenia w rzeczach, którymi nieustannie manipuluje, konsumuje i niszczy, kupuje i sprzedaje, i stara się myśleć o tym, co przekracza, otacza, przenika i daje nam przestrzeń i czas.

Według E. Finka pedagogika nie jest i prawdopodobnie nigdy nie będzie rozumiana jako nauka ukończona, która daje gotowe odpowiedzi i jasne cele, ponieważ rzeczywistość edukacyjna jest niezwykle sprzeczna, istnieją różne nakładające się subiektywne założenia i obiektywne wymagania edukacyjne, akceptacja tego, co dane i otwartość na zmiany, determinacja oraz wolna wola itp. Tej sprzeczności nie można zidentyfikować poprzez badania empiryczne lub teorię naukową, ale jedynie poprzez filozoficzną refleksję nad edukacją. Wychowanie nie jest pragmatyczno-utyliitarystyczną indoktrynacją, ale jest to sposób, w jaki człowiek zachowuje się względem swojej niekompletności, otwartości, wątpliwości. Wychowanie jest istotą naszego bytowania.

Do dyskusji przedkładam dwa pytania:

1. Czy można odnaleźć wpływ myśli gnostycznej na aktualny kryzys wychowania?
2. Proszę wyjaśnić przyczyny odejścia edukacji od ponadczasowych ideałów na korzyść celów praktyki społecznej w XX wieku.

Przedstawione uwagi i pytania w żaden sposób nie kwestionują poziomu akademickiego dysertacji. Jednocześnie jednak uważam, że przedstawienie poszczególnych częściowych wyników badań w postaci monografii zapewniłoby jaśniejszą prezentację wniosków, które autor rozprawy bardzo trafnie przedstawił w niepublikowanym tekście pilotażowym: *U źródeł współczesnej filozofii wychowania, a więc o konieczności nawrotu do źródłowych doświadczeń-pytań antropologiczno-metafizycznych*. Podsumowując, zachęcam autora rozprawy do opublikowania wyników własnych badań filozoficznych w formie monografii.

Ad. propozycja przyznania stopnia naukowego

Na podstawie przedłożonej pracy doktorskiej (zestawu artykułów), która spełnia wymagania stawiane tego rodzaju pracom, polecam po udanej obronie przyznać autorowi mgr. Michałowi Płóciennikowi stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia.

W Preszowie, dnia 29.10.2019 r.

Dr.h.c. prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.